

NEXUS LINGUARUM

KÖSZÖNTŐ KÖTET A 80 ÉVES
NYOMÁRKAY ISTVÁN AKADÉMIKUS
TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Lukács István

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
SZLÁV FILOLÓGIAI TANSZÉK
BUDAPEST, 2017

SZAKMAI LEKTOROK
Bańczerowski Janusz
Jászay László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© szerzők
© ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő: Lukács István
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-859-4

TARTALOM

Bañcerowski Janusz	
Nyomárkay István akadémikus nyolcvan éves.....	9
Bajzek Lukač Marija	
Slovenska zemljepisna lastna imena na Gornjem	
Seniku in v Porabju.....	15
Bañcerowski Janusz	
Néhány gondolat a nyelvhasználat alapegységéről...	25
Császári Éva	
A szlovák szótárirodalom legújabb mérföldköve.	
Az első szlovák etimológiai szótár.....	43
Дудащ Мария	
Гневът в унгарската и българската фразеология...	51
Dudás Előd	
Kaj-horvát anyag Maks Pleteršnik szlovén–német	
szótárában.....	61
Dziewońska-Kiss Dorota	
<i>Człowiek człowiekowi wilkiem</i> – obraz wilka w języku	
polskim (w świetle związków frazeologicznych	
i przysłów).....	71
Федосов Олег	
Как достигъ <i>совершенство</i> ?.....	81
Gyivicsán (Divičanová) Anna	
Rozmýšľanie o slovenskom národnom hnutí,	
o jazyku, o kultúre	
(Štefan Leška, Karol Straka, Ľudovít Haan).....	93
Gyöngyösi Mária	
A „törpe” Alekszandr Blok mitopoétikájában	
(Alakváltozatok és forrásaik).....	101
Imrichová Mária	
Slovenská právnická terminológia	
a problematika polysémie termínov.....	115
Jakovljević Dragan	
Književnost, novi mediji i postčitalačka generacija...	125

Janiec-Nyitrai Agnieszka	
Narošle postpamięci. Na marginesie węgierskiej trylogii Krzysztofa Vargi <i>Gulasz z turula, Czardasz z mangalicą i Langosz w jurcie</i>	135
Janurik Szabolcs	
Angol mintára keletkezett tükörszavak a magyarban és az oroszban.....	147
Ясаи Ласло	
Средства грамматики и картина мира в русском языке.....	161
Kiss Szemán Róbert	
A katolikus irodalom mint újkori kulturális képződmény sajátosságai.....	173
Kroó Katalin	
Az irodalmi szövegben rejlő <i>megszólítás</i> szemiotikai alakzatáról.....	183
Лявинец-Угрин Марианна	
Современная лексикография русинского языка..	195
Лебович Виктория	
К вопросу литературной ономастики у И. Нечуя-Левицкого.....	207
Lukács István	
A horvát <i>Sibila</i>	219
Menyhárt Krisztina	
„Zöldségeket beszél”. A zöldségek a magyar és a bolgár közmondásokban.....	231
Михайлов Камен	
Via Danubius.....	243
Milosevits Péter	
Jovan Dučić versei Babits Mihály fordításában.....	255
Nagy István	
Íráspoétika, írásethosz. Marina Cvetajeváról.....	271
Палоши Ильдико	
Мультисубъектность как семантическая категория в русском языке.....	283

Pátrovics Péter	Aspektualität – Temporalität – Kasus – Referentialität und Wortstellung im Deutschen und in den slawischen Sprachen. Mutmaßliche Zusammenhänge.....	297
Pavičić Mladen	Ivan Prijatelj <i>A szlovének irodalma</i> című irodalomtörténeti áttekintéséről.....	307
Péter Mihály	Két költő a szerelem másodvirágzásától (Puskin és Tyutsev).....	317
Ráduly Zsuzsanna	Eponimák a lengyel és a magyar egyházi terminológiában.....	323
Sárköziné Vandan Enhzaya	<i>Вдрузе Достоевского в монгольском переводе романа «Братья Карамазовы»</i>	335
Urkom Aleksander	Učenje stranog jezika u digitalnom dobu.....	343
Várnai Dorota	Renesans w Polsce i na Węgrzech.....	353
Vig István	Prebacivanje kodova u djelu „Az török áfium ellen való orvosság” (‘Lijek protiv turskoga opijuma’) Nikole Zrinskog.....	365
Zoltán András	Régi keleti szláv jövevényszavaink kérdéséhez.....	377
Zsilák Mária	A budai Egyetemi nyomda szlovák kiadványainak nyelvváltozatai az egységes modern irodalmi nyelv kialakulása tükrében.....	385

A KATOLIKUS IRODALOM MINT ÚJKORI KULTURÁLIS KÉPZŐDMÉNY SAJÁTOSSÁGAI

Kiss Szemán Róbert

A katolikus irodalom meglátásunk szerint az új-, modern- és posztmodern európai kultúra olyan kulturális alakzata, amely nem köthető kizárólagosan egyetlen tudományos vagy művészeti paradigmához sem (PUTNA 1998, PUTNA 2010). Egyik fontos sajátossága, hogy történeti és stílustörténeti korszakokon átívelő jelenségként értelmezhető, és az adott koron belüli kulturális alakzatok specifikus tulajdonságokkal rendelkező alrendszerként létezik. Az irodalmi és kulturális anyag óriási mennyisége, az áttekintett időszak hosszúsága, valamint a stiláris heterogenitás következményeként éppen ezért joggal tehető föl a kérdés, milyen egyéb vonatkozások segíthetnek a katolikus irodalom természetének megrajzolásában. Az alábbiakban erre a kérdésre keressük a lehetséges választ.

1. A 20. századi modern irodalomtudomány szinte valamennyi iskolája a szó valóságvonatkozásának válságát állapította meg. Arról a tapasztalatról beszél a saját tudományos eszközeivel, hogy a szó mint olyan jelentése elhasználódott, kiürült és a szavak jelentésén alapuló nyelv valóságvonatkozásai felfüggesztődtek, relativizálódtak vagy megszűntek. E tapasztalat általános filozófiai, nyelvelméleti és művészeti vonatkozásai természetszerűleg megjelennek a katolikus irodalomban is, mindazonáltal nem a kizárólagosság és a megváltoztathatatlanosság előjelével, hanem inkább olyan komoly akadályként, amelynek legyőzése – minden nehézsége dacára – nem lehetetlen feladat. A katolikus irodalom a fenti modern és posztmodern művészeti tapasztalat meglétét nem vonja kétségbe, hanem pusztán egy másik, megelőző tapasztalat birtokában zárójelbe teszi. Ez a megelőző tapasztalat

pedig *a Szó mint Logosz* mégis-meglétén, mégis-érvényességén, azaz a katolikus egyház tanításán alapul. A logosznak mint az isteni önközlés megtapasztalásának, nyelvi jelekkel való rögzítésének és emberi megértésének lehetőségén alapul a közös, értelemmel bíró nyelv megőrzésének és fejlesztésének esélye. Ez a közös nyelv olyan kommunikációs eszköz, amelynek funkcionalitását nem pusztán az emberi nyelv, hanem maga az élő isteni Szó biztosítja, és lehetőséget nyújt arra, hogy az új tapasztalatok új elemekkel bővítsék a folyton elhasználódó, kiürülő nyelvi rendszert, azaz élő maradjon a változó történelmi, társadalmi és egyházi körülmények között is. Szénási Zoltán Karl Rahnerre hivatkozva állapítja meg: „Az önmagát az ember számára kinyilatkoztató Istenrel való találkozás »helye« pedig nem más, mint az ember számára a nyelvben artikulált és az emberi történelemben elhangzó Szó.” (SZÉNÁSI 2011: 36). Az újszövetségi parafrázis szerint ugyanis mindig van lehetőség arra, hogy magunkra öltük az „új embert” (Ef 4,24). Kiegészítésként még érdemes annyit megjegyeznünk, hogy a katolicizmus e vonatkozású magatartása azért lehet hiteles, mert a katolikus teológia – fennállásának elmúlt kétezer évében - mindig is komoly küzdelmet folytatott a szó mint logosz érvényességének megőrzéséért, és ebben a vonatkozásban érvényes tapasztalatokkal rendelkezik. E teológiai hagyományban ugyanis régtől fogva megoldandó problémaként van jelen a szó érvényességén kívül többek között még számos egyéb olyan kérdés, amelynek megválaszolását a modern és posztmodern ember sem kerülheti meg: így például a hallgató Isten problémája, a Rossz jelenvalóságának kérdése, az üdvtörténet, a megváltás vagy az önkiüresítés (kenózis) kérdése. Ezeket számos 20. századi filozófus fogalmazta át, és sok olyan válasz született – nem utolsósorban olyan gondolkodóknak köszönhetően mint Henri Bergson, Edith Stein, Martin Heidegger, Jacques Maritain, Dienes Valéria, Simone Weil, Martin Buber, Jan Patočka stb. –, amely viszonyult a katolikus tanításhoz, és ő maga is messzemenően hozzájárult a katolicizmus gazdagodásához.

2. A Logosz teológiai, vallási, kulturális és művészeti interpretációjának több ezer éves hagyományán nyugvó *katolikus szimbólumrendszer* a maga verbális és vizuális megnyilvánulási formáival értelmezhető maradt a 19. és 20. század folyamán is. Sőt mondhatni, hogy referenciális értékű maradt még azokban az esetekben is, amikor a vele való szakítás kifejezetten programjává vált valamely művészeti irányzatnak vagy ideológiának (a legjobb példákkal a német expresszionista Otto Dix munkásmadonnája (DIX 1921) vagy az ún. proletár-költészet olyan képviselői szolgálnak, mint Jiří Wolker vagy József Attila, de figyelemreméltóak e szempontból a kommunista rezsimek olyan adaptációs kísérletei is, amelyek a keresztény szimbólumrendszer megtartása mellett csupán azok ideológiái előjelének megváltoztatására törekedtek.

A katolikus szimbólumrendszer a történelmi eseményeket követve persze számos vonatkozásában módosult az utóbbi két évszázad folyamán, és tagadhatatlan tény, hogy új elemekkel is bővült (akárcsak az elmúlt két évezredben folyamatosan). Ezen újkori, modernkori és posztmodern-kori elemeket a meglévő és működő rendszer sikerrel abszorbeálta magába (olyan fenoménekre gondolunk itt, mint a katolikus egzisztencializmusban gyakran tárgyalt kereszt botrányának, vagy az Auschwitz-élménynek a szimbólumaira (DIX 1945), amelyek újszerűen illeszkedtek a már meglévő fogalmi és képi hagyományba (AMISHAI-MAISELS 2002: 121-137). A katolikus szimbólumrendszer érvényességének megkérdőjelezésére, súlyosabb esetekben felszámolására tett politikai, ideológiai kísérletek a közelmúltban is hiábavalónak bizonyultak. Ennek következtében a katolikus szimbólumrendszer továbbra is fontos, ha nem a legfontosabb viszonyulási pontja a legújabb kori európai és Európán kívüli keresztény és katolikus kultúrának és irodalomnak.

3. Mind a nyelvi, mind pedig a képi szimbólumrendszer referencialitásának megőrzéséhez nagyban hozzájárult a katolikus közösség léte és folytonossága. E közösségre az újkori és modernkori európai történelem folyamán is jellemző maradt a

sensus communis, azaz közös érzék/érzékelésmód, amelyről az alteritás kapcsán gyakran esik szó (BÓKAY 1997: 27-28.). A katolikus egyházi és vallási közönség számos szociológiai és szemléletbeli változáson ment keresztül az új- és modern korban, amelyek a közösségen belüli anakronizmusok eltávolításával párhuzamosan a továbbvihető hagyomány megszilárdításával, valamint a modern viszonyrendszerek bevezetésével egyaránt erősítették a közösség koherenciáját. A modernizációt eredményező változások közül feltétlenül érdemes megemlíteni azokat a sajátosságokat, amelyek már több évszázada jellemzik a protestáns egyházakat, többek között a nemzeti nyelv bevezetését a liturgikus és egyházi használatba, amely megteremtette a feltételét a modern nemzeti kultúrákkal való kommunikációnak, valamint részesévé tette az egyházat a modern politikai nemzetek kialakulási és működtetési folyamatainak. Emellett érdemes szólni az egyház társadalmi tanításáról, amely a szimbolikus jelentőségű *Rerum novarum* kezdetű, a tőkéről és a munkáról szóló enciklikához kapcsolódik, amely XIII. Leó pápa pontifikátusa idején, 1891. május 15-én napvilágot látott (XIII. LEÓ, 1991). Ez az enciklika adott zöld utat a társadalmi igazságosság elve érvényesítésének az adott társadalmi helyzetben, amelynek egyik legfőbb hozadéka az lett, hogy legitimitást nyertek az egyház társadalmi igazságosságért küzdő szervezetei, és megszűnt a katolikus egyház és a munkásmozgalmak antagonizmusa. A katolikus közösség szempontjából fontos volt továbbá a klérus és a világi hívek (laikusok) közötti árkok betemetésének folyamata, amely – sok szempontból szintén protestáns mintára – a világi híveket is fokozott mértékben tette meg a katolikus tanítás letéteményeseivé. E folyamat egyik legfontosabb dokumentuma a II. Vatikáni zsinat *Apostolicam actuositatem* (1965. nov. 18.) kezdetű dekrétuma a világi hívek apostolkodásáról (APOSTOLICAM ACTUOSITATEM 1965). E belső egyházi demokratizálódási folyamat nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a széles társadalmi bázison álló nagykorú és emancipált világi hívek közössége a klérus veszélyeztetettsége vagy társadalmi elszigetelődése esetén is

biztosítsa a katolikus tanítás átadását, annak folytonosságát (HOLEČKOVÁ 2011, BALÍK-HANUS 2013).

E referenciális jellegzetesség számos szociokulturális vonatkozása közül itt most csak arra térünk ki, hogy a közösség folytonossága egyúttal az olvasóközönség, vagy más szóval a katolikus kultúra befogadói táborának állandóságát is biztosította, amely megteremtette az effajta irodalom, képzőművészet, sajtótermékek gazdasági működtetésének szilárd alapját is. A közép-európai kommunista országokban az egyházi sajtónak és könyvkiadásnak – állami támogatás híján – meg kellett őriznie, vagy újra kellett teremtenie saját működésének anyagi alapját (MÉSZÁROS 1998). A szekularizált társadalomban vagy a kommunizmusban működő és eladható katolikus kultúra és irodalom gazdasági működtetésének alapos földolgozása még várat magára, ugyanakkor annyit megjegyezhetünk, hogy a katolikus művészeti termékek (mind a népi vallásosság, mind pedig a magaskultúra vonatkozásában) nem vonták ki magukat a piaci törvények alól, amelyen belül a termékek fogyasztói elsősorban a katolikus közösség tagjai voltak.

4. A *vallásos élmény közössége* a katolikus irodalom és kultúra referencialitásának a következő eleme, amelynek egyik legfontosabb sajátossága, hogy általános emberi tapasztalat. A vallásos élmény nem köthető társadalmi osztályokhoz, csoportokhoz, mert ez a katolikus tanítás szerint az isteni teremtményhez, azaz az emberi személyhez tartozik, Isten önközlése az erre fenntartott kommunikációs csatornán. Ez a csatorna kisajátíthatatlan, működése berekeszthetetlen – az ember a kommunikációs folyamat során egyszerre befogadja és közlője az isteni üzenetnek. Ebben a kommunikációs tapasztalatban nemtől, kortól, társadalmi helyzettől és nemzeti hovatartozástól függetlenül egyformán osztozik minden ember, függetlenül arról, milyen valláshoz, felekezethez tartozik. (Vesd össze a Karl Rahner bevezette anonim kereszténység fogalmával (RAHNER 1961, RAHNER 1994: 51–66)). A vallásos vagy Isten-élmény közössége tehát elemi emberi

tapasztalatként van jelen az elmúlt két évszázad katolikus kulturális alakzataiban is – a hozzájuk kapcsolódó élmények, szimbólumok az emberi közösség valamennyi tagja számára fölfoghatóak és értelmezhetőek, és ezáltal erősítik a hívők közösségét. A vallásos élmény föltételezhetően valamennyi felekezet számára hasonló modell szerint értelmezhető és tagolható. Ez a modell a katolicizmus szemszögéből nézve koncentrikus körök formájában írható le leginkább, amelyek centrumában a katolikus egyház és tanítása áll. Az ennél szélesebb sugarú körbe a *successio apostolica* (apostoli utódlás) elve alapján más olyan keresztény egyházak is beletartoznak, mint az ortodox és a protestáns egyházak (SCHNEIDER 1997: 1. 137-138). Az ennél még szélesebb körbe pedig folyamatosan bevonódtak a nem-keresztény világvallások, a buddhizmus, a távol-keleti vallások, a muszlim vallás stb. A vallásos tapasztalat művészi megnyilvánulási formái a 19. és 20. század folyamán egyre fokozódó mértékben találtak utat a koncentrikus körök középpontja felé. Ez a modell azért fontos az újkori, modern és posztmodern katolikus irodalom szempontjából, mert átjárhatósága révén legalább részben értelmezhetővé és leírhatóvá teszi az olyan jelenségeket, mint a katolikus centrum vonzereje, amely számos esetben gyakorolt hatást más felekezetek alkotóira, így többek között Franz Werfelre, Radnóti Miklóstra, Nemes Nagy Ágnesra, Mészöly Miklóstra és még sokan másokra, akik ennél fogva részeivé váltak a katolikus irodalomnak és recepciójának (FERENCZ 2009, KELEMEN 2016).

A vallásos élmény közössége és a belőle fakadó 19. és 20. századi vallási és felekezeti átjárhatóság következtében számos egyéb jelenség is bekerült, illetve szerves részévé vált a katolikus kultúrának. Az egyik legfontosabb ilyen jelenség a korántsem újkeletű inkulturáció, amely a katolicizmus behelyezését és adaptálását jelenti a nem-keresztény kultúrákba. Az Európán kívüli nem-keresztény kultúrák ilyenfajta „beoltása” a katolicizmussal idővel kiegészült egy Európára irányuló törekvéssel, amely az eredetileg keresztény, ám idővel szekularizálódott földrészén a katolicizmus újra való

meghonosítását jelentette – ennek a törekvésnek a jelölésére az egyházban az újraevangelizálás kifejezés honosodott meg. Az újraevangelizálás nemcsak a szekularizált társadalmakra, hanem a kommunizmus sújtotta országokra is kiterjed. A modern és posztmodern kor további fontos fogalma az öku-
menizmus, amely a keresztény felekezetek, ezen belül is a katolikus és protestáns egyházak egymáshoz való közeledését van hivatva előmozdítani. Mindezen fogalmak olyan törekvéseket jelölnek, amelynek legfontosabb célja a vallásosság szabad megélésének biztosítása. Ennek az élménynek a művészi megformálása fontos küldetése a katolikus irodalomnak és kultúrának is.

5. A binaritás a Jó és a Rossz közötti különbségtétel képességének tételezését jelenti, amely elsődlegesen az alteritás irodalmához kapcsolható (JAUSS 1977: 9-49). A régi irodalomból jól ismert katolikus-pogány ellentét a külső ellenség fölismerését célozta, míg a katolikus-eretnek binaritás a hit belső ellenségeinek azonosítására és leküzdésére szolgált. Az alteritás lezárultával a 18. század végén a pogányság mint olyan helyét sok más egyéb, nem kevésbé ellenségesnek érzékelt jelenség foglalta el: így beszélhetünk - időrendi sorrend nélkül – a katolicizmus és a zsidóság, a szabadkőművesség, a szekularizáció, a kommunizmus stb. ellentétéről. A katolicizmus és az eretnecség binaritásának helyébe az újkorban jellemzően a konzervativizmus és modernizmus ellentétpárja lépett. Ezek váltakozó sikerrel küzdöttek a dominanciáért, majd a modernista fordulat után, amelyet a II. Vatikáni zsinat a legmagasabb egyházi szintre emelt, az eretnecséghez hasonló pozícióban az egyházi (ultra)-konzervativizmus találta magát.

Mindazonáltal a katolikus kultúrában és irodalomban számos újkori alakváltozás után sem függesztődött föl a Jó és a Rossz megkülönböztetésének igénye, amelynek teológiai alapjait a katolikus egyház tanítása adja. E vonatkozásban a bibliai egzegézis és újszövetségi hermeneutika maga is számos példával szolgált, többek között a jézusi parabolák értelmezési hagyományával (MÁRTONFFY 2001). Az új-, a modern és a

posztmodern kor tudományos és művészi paradigmáinak megfelelően a binaritás is bonyolultabb kulturális és gondolati formákat öltött (BÓKAY 1997: 27-28). A katolikus kultúra és irodalom ugyan ebben az egyházi térben - ám sérthetetlen művészi autonómiájának jegyében - létrehozott egy ennél bonyolultabb összefüggések mentén rendszerbe rendeződő imaginárius világot. (CS. GYÍMESI 1983). Ebben az imaginárius világban látszólag fölfüggesztődhetnek a katolikus tanítás Jóval és Rosszal kapcsolatos tételei - például abban az értelemben, ahogyan a romantikában a látszólagos Rossz tényleges Jóként és gyakorta fordítva, a látszólagos Jó tényleges Rosszként tételződik (PRAZ 1963) vagy pedig az apokrif a maga mélyebb és valóságosabb igazságaival zárójelbe teheti az egyházi értelemben kanonizáltat (v. ö. pl. Jan Čep: *Marianská zahrada/Mariánus kert*, Franz Werfel: *A meg nem születettek csillaga* vagy Pilinszky János: *Apokrif* című versével). Ugyanakkor azonban a jók és a rosszak bonyolult rendszeréből kikerekedő Jó és Rossz binaritásának végső összege minden esetben pozitív a katolikus irodalomban, mert annak záloga a művész és Isten egymáshoz fűződő, sokszor perlekedő, de mindig bensőséges viszonya. Erről a viszonyról a katolicizmus története folyamán számtalanszor írtak - példaként Sík Sándornak az ötvenes évek szellemi sivárságában és ellenséges környezetében keletkezett Szent Jeromos-esszéjét említjük meg (SÍK 1951). Néhány évtizeddel később az Isten lábánál játszadozó ember képével adott e viszonyoknak modern teológiai értelmet Hugo Rahner (RAHNER 2013). Dér Katalin ezt a képet írta tovább Mártonffy Marcell jézusi parabolákról szóló könyve kapcsán: „A játék az a kitüntetett »hely«, ahol az irodalmi aspektus, a mássá, jobbá válás lehetőségének katarzisélménye és a megtérés dogmatikai, etikai szempontja találkozhatnak. Egy lehetséges világot kínál fel ingyenes kegyelemből, olyat, amely már be van rendezve szabályokkal, de/és még egyre várakozik az ember szabad elfogadására, ugyanakkor berendező aktivitására; a példázat révén a hallgató egyrészt egy kész egzisztenciába, annak a Házigazda által rögzített szabályrendjébe helyezkedik bele, másrészt maga alkotja is ugyanezt.”

BIBLIOGRÁFIA

- AMISHAI-MAISELS Ziva, 2002: Hit, etika és a holokauszt. A holokauszt krisztusi jelképei. *Múlt és jövő* 2-3/121-137.
- APOSTOLICAM ACTUOSITATEM, 1965: Magyarul ektronikusán: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=12>. Letöltési idő: 2017-02-02.
- BALÍK Stanislav, HANUŠ Jiří, 2013: *Katolícká cirkev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- BÓKAY Antal, 1997: *Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban*. Budapest: Osiris Kiadó.
- CS. GYÍMESI Éva, 1983: *Teremtett világ. Rendhagyó bevezetés az irodalomba*. Bukarest: Kriterion.
- DÉR Katalin, 2003: Két könyv Jézus példázatairól. Mártonffy Marcell: Az újszövetségi példázatok irodalma. Poétika és teológia (Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.) Kozma Zsolt: Jézus Krisztus példázatai (Iránytű Alapítvány, h. n., 2002.). *Credo* 1-2/115-122.
- DIX Otto, 1921: *Frau mit Kind/Asszony gyermekkel*. Staatliche Kunstsammlungen Dresden.
- - 1945: *Madonna mit Petrus und Paulus vor Trümmern und Stacheldraht/Mária Péterrel és Pállal torony és szögesdrót előtt*. Katholische Kirchengemeinde Maria-Frieden, Berlin, Kaiserstrasse 28.
- FERENCZ Győző, 2009: *Radnóti Miklós élete és költészete*. Budapest: Osiris.
- HOLÉČKOVÁ Marta Edith, 2011: Společenství českého katolíckého samizdatu 70. a 80. let 20. století. *Sloboda v neslobode. Príspevok disentu a médiu k pádu totality*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Ružomberok: Verbum.
- JAUSS Hans Robert, 1977: *Alterität und Modernität der mittelalterlichen Literatur. Gesammelte Aufsätze 1956-1976*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- KELEMEN Emese, 2016: Nemes Nagy Ágnes és Mészöly Miklós közti párhuzam. *Vigilia* 11/820-824.

- MÁRTONFFY Marcell, 2001: *Az újszövetségi példázatok irodalma. Poétika és teológia*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- MÉSZÁROS István, 1998: *A Szent István Társulat százötven éve, 1848-1998*. Budapest: Szent István Társulat.
- PRAZ Mario, 1963: *Liebe, Tod und Teufel - Die schwarze Romantik*. München: Carl Hanser Verlag.
- PUTNA Martin C., 1998: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1948-1918*. Praha: Torst.
- - 2010: *Česká katolická literatura v kontextech 1918-1945*. Praha: Torst.
- SZÉNÁSI Zoltán, 2011: *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig. Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből*. Budapest: Argumentum Kiadó.
- RAHNER Hugo, 2013: *A játészó ember*. Budapest: Kairosz Könyvkiadó.
- RAHNER Karl, 1961: *Das Christentum und die nichtchristlichen Religionen. Schriften zur Theologie V/136-158*.
- - 1994: *Kereszténység és a nem keresztény vallások. Isten: rejtelem*. Budapest: Egyházfórum.
- SCHNEIDER Theodor, 1997 (szerk.): *A dogmatika kézikönyve 1-2*. Budapest: Vigilia Kiadó.
- SÍK Sándor, 1951: *Szent Jeromos barlangja. Vigilia 12/621-631*.
- XIII. LEÓ 1891. *Rerum novarum*. http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/hu/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html. Letöltési idő: 2016-03-16.